

F. MÜNTER, R. BOŠKOVIĆ I RIMSKA KOLONIJA HRVATSKIH LATINISTA

(u povodu jednog neostvarenog putovanja u Dalmaciju)

ŽARKO MULJAČIĆ

Pored zabilježaka raznih stranaca o našem narodu koje su nastale kao rezultat putovanja po našim krajevima za kulturnu povijest, mogu biti zanimljivi podaci o naumljenim a neostvarenim putovanjima uglednih stranaca, osobito ako razlozi odustajanja ukazuju na slabo poznate ili nepoznate činioce koji su ih uvjetovali u pozitivnom ili negativnom smislu: netko je, naime, htio doći, ali se desilo nešto (ili se širom Evrope prepričavalo da se desilo nešto), i to ga je spriječilo; netko je odustao od puta jer je saznao iz dobro obaviještenih izvora da kod nas neće naći ono što je želio naći; ponekad su, najzad, oba tipa razloga za odustajanje prisutna kao što se desilo danskom učenjaku njemačkog porijekla Friedrichu Münteru (1761-1830) koji je sredinom osamdesetih godina osamnaestog stoljeća želio posjetiti Dalmaciju i Grčku u potrazi za starim rukopisnim prijevodima Biblije na istočnim jezicima.¹ U tu je svrhu konzultirao sve viđenije dalmatinske Hrvate do kojih je mogao doći i razne njihove znance u Njemačkoj, Austriji i Italiji. Na kraju je odustao od puta jer obavijesti koje je od njih primio nisu mnogo obećavale. K tome se pridružila opasnost od kuge zbog koje je preko osamnaest mjeseci (od lipnja 1783. do siječnja 1785.) bio ometan promet između Italije i Dalmacije, kao i glas da Skadarski paša namjerava zauzeti Dubrovnik (ili čak da ga je, navodno, već zauzeo). Münter je putovao sredstvima fonda za javne poslove (*ad usos publicos*) te ih nije smio riskirati u tako nesigurnom putovanju jer bi inače (bio navršio tek dvadeset i treću godinu) navukao na sebe gnjev svemoćnog danskog ministra Bernstorfa.

Iako neostvarena, njegova želja da posjeti Dalmaciju postaje u historijskoj perspektivi zanimljiva, i to ne samo kao dokaz ranih dansko-

¹ Kako mi nije bilo moguće konzultirati originale koji se nalaze u Danskoj, svi podaci o F. Münteru uzeti su iz njegovih sabranih spisa što ih je izdao Øjvind Andreassen u sedam svezaka u Kopenhagenu i Leipzigu od 1937. dalje. I/1 sv. sadrži na danskome Münterov životopis iz pera Alexandra Rasmussena, a I/2 (za koji nisam uspio ustanoviti da li je izašao) sadrži *Die wissenschaft-*

-hrvatskih veza² nego i jer je u vezi s njom nastao lijep broj dokumenata koji nam služe kao izvor za upoznavanje privatnog života Ruđera Boškovića, Rajmunda Kunića i Bena Stojkovića. Osim toga, Münterovi dnevници i korespondencija svjedoče nam o ugledu koji su ti hrvatski učenjaci i pisci uživali kod suvremenika diljem Evrope.

Friedrich Münter rodio se 14. listopada 1761. u Gothi (Njemačka). Još kao dijete preselio se s roditeljima i sestrom u Kopenhagen. Po običaju onog vremena počeo je rano, kao jedanaestogodišnjak, voditi dnevnik. U jesen 1778. upisao se na sveučilište u Kopenhagenu, gdje je slušao predavanja iz filozofije, filologije i tehnologije. Čitavo ljeto 1781. god. proveo je putujući po Njemačkoj, a zatim se upisao na sveučilište u Göttingenu, gdje je ostao dvije akademske godine. U jesen 1783. godine vratio se (28. X) u Kopenhagenu. Krajem iste godine odobrena mu je iz kraljevskog fonda pozamašna svota za naučno putovanje koje je trajalo preko tri godine (od 16. 5. 1784. do 10. 7. 1787). Pregledao je najvažnije biblioteke u Njemačkoj, Austriji, Italiji i Švicarskoj. Putem je obranio doktorat filozofije u Fuldi (17. srpnja 1784). Na povratku u Dansku bio je ubrzo izabran za izvanrednog (31. listopada 1788) i malo iza toga za redovnog profesora teologije na sveučilištu u Kopenhagenu (23. travnja 1790). Tu je postigao i doktorat iz teologije. Godine 1791. oženio se u Lübecku Njemicom Marijom Elizabetom Krohn. 1808. postao je biskup oblasti Seeland. Umro je u Kopenhagenu 9. travnja 1830. i zakopan je u tamošnjoj crkvi sv. Petra.

Kao vrlo mlad, još kao student u Göttingenu, postao je slobodni zidar. U masoneriji je zauzimao visok položaj. B. Croce smatrao ga je jednim od vodećih evropskih masona onog vremena.³ Ako se zna kako su

liche Tätigkeit Münters in Einzeldarstellungen, Bibliographie etc. Za našu temu dolaze u prvom redu u obzir iz Münterovih dnevnika (1772—1787) i iz korespondencije (1780—1830). Upotrebljavat ću ove kratice:

FM = *Aus den Tagebüchern Friedrich Münters. Wander- und Lehrjahre eines dänischen Gelehrten*, hsg. von Ø. Andreasen. Erster Teil, 1772—1785. Kopenhagen und Leipzig 1937.

FM III = *Idem. Zweiter Teil, 1785—1787.*

FM IV = *Idem. Dritter Teil: Selbstbiographie Friedrich Münters (1784). Kommentar. Register.*

FM V = *Aus dem Briefwechsel Friedrich Münters. Europäische Beziehungen eines dänischen Gelehrten 1780—1830*, hsg. von Ø. Andreasen. Erster Teil A—K. Kopenhagen und Leipzig 1944.

FM VI = *Idem. Zweiter Teil L—Z.*

FM VII = *Idem. Kommentar. Register.*

² Za odnose naših književnosti s danskom usp. G. Svane, *Stare štampane knjige i rukopisi iz jugoslavenskih zemalja u kopenhaškoj kraljevskoj biblioteci*, ZFLMS 11, Novi Sad 1968, str. 271—277.

³ Usp. B. Croce, *Aneddoti di varia letteratura II*, Napoli 1942, str. 403—413 (članak *Federico Münter e la massoneria di Napoli nel 1785—1786*). Usporedi i V. Santoli, *Fra Germania e Italia. Scritti di storia letteraria*, Firenze 1962, str. 132—157 (članak *Croce e le letterature boreali*, prvi put tiskan u *Rivista di letterature moderne*, Firenze 1953, str. 85—107). Tu, na str. 75, čitamo: »Croce seguirà il tedesco danicizzato Frederico Münter vescovo di Zelanda,

se vlasti raznih država odnosile prema masonima, nije čudo da Mün-terovi objavljeni tekstovi obiluju šiframa, kojih u originalnim doku-mentima ima sigurno još više.

Kod analize Mün-terovih odnosa sa spomenutim Hrvatima, koji su svi bili katolički svećenici, opažamo da među njima nije dolazilo ni do kakvih trzavica iako je Mün-ter, evangelik i sjevernjak koji je u svom dnevniku dijelio upoznate ličnosti na Germane i Negermane, došao u Italiju s jakim antikatoličkim predispozicijama.

Kako će se u toku daljeg izlaganja vidjeti, mladi Mün-ter nije želio putovati u Dalmaciju isključivo zbog razloga koji su zanimali one što bi financirali njegovo putovanje, nego i zbog predromantične čežnje za nepoznatim zemljama koje je ovaj oduševljeni rusoiist i duboko religi-ozni slobodni zidar želio upoznati.⁴

Prve vijesti o »velikom putovanju« nalazimo u njegovoj autobio-grafiji, a datirane su ljeta 1783.⁵ Već krajem te godine upoznao je Mün-ter razne znance sa svojom namjerom, a u prvom redu zbog bivšeg göt-tingenskog profesora C. G. Heynea, koji mu je, u odgovoru 7. siječnja 1784. javio da u Göttingenu postoji student, član jedne od vodećih ple-mićkih kuća Dubrovnika, po imenu Tomo Basiljević koji mu može dati najiscrpnije i najbolje obavijesti o svom gradu.⁶

Mün-ter je nešto kasnije, u pismu od 2. ožujka 1784, javio Johannesu Davidu Reussu, profesoru teologije i bibliotekaru u Göttingenu, da je odlučio krenuti u Dubrovnik iako se u Kopenhagenu ljubomorni nestru-ćnjaci smiju njegovoj namjeri i da će, na prolasku kroz Göttingen, sva-kako potražiti Basiljevića.⁷

venuto a Napoli nel 1785 e '86 in veste di agente della massoneria europea nella cerchia dei maggiori rappresentanti dell'illuminismo napoletano, tra i »fratelli« e uomini e donne della miglior società partenopea, che poi erano in parte gli stessi che l'anno dopo incontrerò Goethe⁵«, a u noti 5: »Primo fra tutti G. Fillangieri«.

⁴ FM IV, str. 19 i d.: »Kein Buch hat mich in der letzten Zeit so interessirt als Rousseau' *Confessions*; ich fand so oft mein eigen Bild, sehr oft bey seinen guten Zügen, auch sehr oft bey seinen bösen... Ich bin von der Wahrheit und Göttlichkeit der Religion, so wie ich Sie mir denke, himmelfest überzeugt.«

⁵ FM IV, str. 19, što Andreasen, str. 27, komentira ovako: »Die grosse Reise nach Deutschland, Wien und Italien, nach dem ursprünglichen Plan nach Ragusa in Dalmatien, und wie Mün-ter hoffte nach Griechenland, um Bibelhandschriften zu kollationiren zwecks der vom Könige zu verköstigenden Ausgabe des Neuen Testaments, für welche bereits Vorarbeiten der dänischen Theologen Hwiid, Adler und Birch vorlagen«.

⁶ FM V, str. 408, pismo 347: »Dass Sie mich, mein liebster Herr und Freund, Ihres geneigten Andenkens, Ihres Wohlbefindens und der gesicherten Hoffnung zu Ihrer Reise versichern, macht mir viel Freude; ich nahm immer an allem, was Sie angienng vielen Antheil. Wenn Sie nach Ragusa zu gehen gedenken sollten, so können wir Ihnen hier zu einer guten Empfehlung behülflich seyn; es studirt ein Ragusaner aus den ersten Familien, Herr de Basegli, bey uns...«

⁷ FM VI, str. 125, pismo 488: »Von meiner Reise, die nun bald angeht, lieber Freund, werden Sie wohl alles wissen, was ich nach Göttingen drüber geschrieben habe... Dass ich Deutsch bin, thut hier vieles; denn nicht wenig

U Göttingenu se zadržao od 11. do 18. lipnja 1784. i sreo s dubrovačkim studentom.⁸ Kasnije se više puta zanimao za brak T. Basiljevića i bečke plemenite djevojke Marije (Mimi) von Born koju je Münter upoznao u ljeto 1784. godinu dana prije negoli je ona upozнала svog budućeg muža.

Za vrijeme dužeg boravka u Beču (od 30. 8. do 20. 10. 1784) F. Münter se upoznao s vodećim bečkim intelektualcima koji su gotovo svi bili slobodni zidari, pa tako i s Ignazom von Bornom. Ujedno se upoznao s grofom Ajalom, dubrovačkim otpravnikom poslova, koji je po Münterovu mišljenju vrlo uspješno zastupao Republiku iako je bio stranac (Talijan sa Sicilije) i Dubrovnik nije nikad vidio.⁹

19. studenoga 1784. upoznao se Münter u Veneciji s Albertom Fortisom,¹⁰ a nešto kasnije slušao je u Padovi na pravnom fakultetu pre-

Neid muss ich izt (= *jetzt* »sada«); donosim tekstove sa svim pravopisnim i jezičnim značajkama onog doba, op. Ž. M.), besonders über die Ragusani-sche Reise, über die sich alle Welt mokirt, weil alle Welt gerne selbst die Reise machte. Doch freut michs, dass unpartheische Leute die Sache billigen... Ich werde einige Tage in Göttingen auf meiner Durchreise zubringen. Den Herrn von Bassegli der hier studiert muss ich recht ausfragen, denn der kann mir die besten Empfehlungen mitgeben, und durch ihn kann ich Nachrichten haben. Ausserdem aber ist auch die liebe Bibliothek nach der ich mich sehne; und die mir noch zur Reise treffliche Dienste thun wird«.

⁸ Prema G. von Selle, *Die Matrikel der Georg-August-Universität zu Göttingen 1734—1837*, Hildesheim und Leipzig 1937, Tomo Basiljević upisao se u jesen 1783. god. dvaput, što je neobično za tamošnje uzance i može se protumačiti jedino zabunom (najprije ga je netko drugi upisao, a onda se on lično opet javio Rektoratu pri dolasku iz Švicarske) ili željom kandidata da ne plati taksu koja je bila obavezna za plemiće. Na str. 276, pod r. br. 121 za god. 1783. čitamo da se upisao, u kategoriji A (= Adelige »plemić«) *Thomas Comes de Bassegli Ragusinus* 20. listopada 1783. Malo kasnije, 17. studenoga, zabilježen je na str. 277, pod r. br. 164 (ili, kumulativno, 13.328 svih neplemenitih studenata) *Thomas de Bassegli, de Raguse, jur.* Studenti su se matrikulirali samo jednom. Andreasen, FM VII, donosi uz te podatke i kratku bilješku: Münter bei ihm 13/6, vgl. Nr. 125. Tu nisam našao o tome podataka, pa je vjerojatno da je izdavač mislio na potpuni tekst citiranog pisma (izdato je skraćeno).

⁹ FM II, str. 66. 11. sept. 1784: »Auch lernte ich heute den Grafen Ajala, den Chargé d'affaires von Ragusa, kennen; ein feiner, sehr feiner Italiener aus Sicilien, er versprach mir gute Adressen, sagte mir aber zugleich, dass ich mich nur auf viele Hindernisse gefasst machen mögte, denen ich kaum in einer so kleinen Republik entgehen könnte«; ib., str. 104—105 (u abecedno poredanim karakteristikama bečkih ličnosti koje je upoznao): »Ajala. Resident, oder Chargé d'affaires von Ragusa, und mir in der Absicht merkwürdig. Ein feiner, sehr geistreicher Italiener; er hat sich durch seinen 14-Jährigen Aufenthalt in Wien so in Credit zu setzen gewusst, dass alle geringeren des Corps Diplomatique ihm förmlich die Cour machen, und einen Cercle bei ihm formiren, wenn er sich anzieht. Es ist sonderbar dass Er, der ein Sizilianer, und nie in Ragusa gewesen ist, doch einen so wichtigen Posten hat erlangen können. Ueber das Verhältnis der Republik und über mein Verhalten bey meiner Reise sprach er sehr aufrichtig und gerade heraus. Sein Gesicht, besonders sein heller Blick, zeigt, dass er ein Mann von Kopf ist. Sein äusserliches, seine Kleidung, ist sehr elegant und zierlich«.

¹⁰ FM II, str. 134: »Heute machte ich... die Bekanntschaft mit dem Abate Fortis. Ein noch junger Mann, sehr höflich und geradezu. Er hat in Neapel eine grosse Entdeckung einer Salpeter Mine gemacht, und hat selbst gediegenen

davanje čuvenog kanonista profesora Dubravcicha.¹¹

Iz Venecije se, 10. studenoga, javio danskom funkcioneru grofu J. G. Moltkeu koji je neko vrijeme rukovodio i fondom za javne poslove saopćavajući mu da je već u Njemačkoj čuo da u Dalmaciji vlada kuga i da stoga nije žurio. U Veneciji upravo radi neku drugu temu (interesira se za tamošnju crkvenu hijerarhiju i za odnose Mletačke Republike s papom). Kad to završi, krenut će u Rim, odakle će preko Ankone otputovati u Dubrovnik. Dotle će kuga po svoj prilici prestati, a i more će na proljeće biti mirnije.¹² Međutim, Münter se zadržao od kraja veljače do kraja kolovoza u Rimu, a zatim je prešao u Napulj, odakle se u proljeće 1786. opet vratio u Rim. Nakon ponovnog kraćeg boravka u Napulju boravio je, u veljači 1787, u Milanu, odakle se preko Züricha, Weimara i Göttingena vratio u Kopenhagen.

Pošto je upoznao B. Stojkovića, Münter je zapisao u svoj dnevnik da je Stojković ispravan i otvoren Dalmatinac kod koga se na prvi pogled zapaža da je ispravan karakter. Kad je imao dvadeset godina, opjevao je u latinskim stihovima Descartesovu filozofiju, a sada sprema pjesničko djelo o Newtonovoj filozofiji, dok će bilješke sastaviti Bošković. Nabrojivši brojne Stojkovićeve titule, primjećuje da je od njega saznao da u Dubrovniku postoje samo stare štampane knjige, ali ne i rukopisi kakvi njega zanimaju.¹³ Kasnije mu je i R. Kunić dao istu informaciju o du-

Salpeter, etwas bisher ganz unbekanntes, gefunden. Ich sprach viel mit ihm über die Ragusanische Reise, das ich meinem Vater geschrieben habe und hoffe ihn selbst in Ragusa zu finden«.

¹¹ FM II, str. 164. D. Giovanni Dubravcich (Dobrovcich) održao je jedno tako antipapinsko predavanje da Münter drži da bi tako što teško mogao izreći jedan evangeličar ili jedan bečki jozefinist. O tom profesoru našeg porijekla ima podataka u G. Dandolo, *La caduta della Repubblica di Venezia ed i suoi ultimi cinquant'anni I-II*, Venezia 1857, u poglavlju *Province di Dalmazia e Albania*, str. 257—269, s. v.

¹² FM VI, str. 36—37, pismo 408: »Kaum war ich in Deutschland angekommen, als die Nachricht vom Ausbruch der Pest in Dalmatien alle meine Hoffnungen bald dort zu seyn, unmöglich machte, und dadurch zugleich die Nothwendigkeit, schnell durch Deutschland zu reisen aufhob... Diese Arbeit wird mich noch einige Wochen aufhalten, alsdann werde ich die Reise nach Rom fortsetzen, und im künftigen Frühling von Rom aus, über Ancona nach Ragusa gehen. Izt ists nicht möglich, weil die Pest nicht gänzlich aufgehört hat, wenigstens die Kommunikation zwischen Italien und Dalmatien noch sehr erschwert wird, und weil das adriatische Meer im Herbst sehr unruhig und stürmisch ist. Mein Vater hat mir auch vom Herrn Grafen Bernstorff die Erlaubniss, erst nach Rom zu gehen, bewirkt.«

¹³ FM II, str. 275, 30. ožujka 1785: »Dann kam Puccini und führte mich zu Monsignor Stay, einem geraden, offenen Dalmater. Er hat völlige Dalmatische Form, und man sieht's ihm gleich an, dass er ein gerader Mann ist. In seinem zwanzigsten Jahre machte er ein treffliches lateinisches Gedicht ganz im Lukrezischen Tone über die Kartesische Philosophie. Izt schämt er sich seiner Philosophie, nicht seines Gedichts, und arbeitet ein zweytes aus, über die Newtonische. Es wird zugleich für den Philosophen wichtig, da sein Freund, der Padre Boscovich, die Noten dazu macht. Er ist Sekretär der Breven *ad Principes*, vorher war er Sekretär der lateinischen Briefe. Nun ist er *in loco Cardinalitio*, und kann auch als Cardinal das Amt beybehalten. Er sagte mir, dass ich in Ragusa nur alte Drücke finden würde.«

brovačkim bibliotekama.¹⁴ S Kunićem i Stojkovićem ili s jednim od njih Münster se više puta sreo u raznim rimskim salonima, osobito kod učene gospođe Marije Pizzelli rođene Cuccovilla koju Münster konstantno krivo bilježi: *Pezzella* i kod gospođe Flaviani.¹⁵ Tu su uz šah i uz kavu bila razmatrana razna kulturna, politička i druga pitanja. Danju je Münster radio u biblioteci Barberini i drugim bogatim rimskim bibliotekama. proučavao rukopise i inkunabule, učio koptski ili razgledao muzeje i ruševine i odlazio na izlete u okolice. Kunić mu je dao jednog mladića da mu kolacionira prijepis iz *Gesta Innocentii III*.¹⁶ 18. lipnja 1785. bile su se po Rimu proširile vijesti da je albanski paša iz Skadra opljačkao Dubrovnik, pa je Münster išao Stojkoviću da ga pita da li je ta vijest istinita, ali mu ovaj nije znao odgovoriti.¹⁷ 27. lipnja upoznao je u salonu M. Pizzelli, a zatim je 7. srpnja ponovo sreo R. Boškovića koji je tada imao 75 godina, ali je bio tjelesno i duhovno jak i velik kozer koga je cijelo društvo rado slušalo. Govorili su o prvim zračnim lađama (balon francuskog letača Pilâtre de Roziera bio je upravo doživio katastrofu, što je Bošković popratio jednom humorističkom primjedbom o svom boravku u Parizu.¹⁸

25. srpnja 1785. sastao se Münster ponovo s Boškovićem, koji mu je saopćio da su veliki potres i zatim požar u svoje doba uništili velik broj rukopisa u Dubrovniku, osobito u knjižnici Male braće. Koliko je njemu poznato, sad postoje rukopisi samo u Arhivu, a ti se ljubomorno čuvaju i mogu se dobiti na uvid samo s dozvolom kneza. Oni su veoma važni jer je Dubrovnik imao mnoge veze s političkom i duhovnom povijesti Evrope. Otac Cervia (kako je Münster zapisao, jezuit) studirao je mnoge tamošnje rukopise i njegovi su papiri po njegovoj smrti po svicj prilici ostali kod njegove familije. Bošković mu je na kraju rekao da je

¹⁴ FM II, str. 281: »Stay und Cunich versicherten mich beyde dass ich in Ragusa nichts finden würde.«

¹⁵ FM II, str. 287, 17. travnja 1785. bio je uvečer kod gđe Pezzella (tj. kod Marije Pizzelli, rođene oko 1737, umrla 1807) »wo ich mit Kunich Schach spielte«. Društvo je govorilo o rimskoj i španjolskoj inkviziciji, ali mu je sve to izmaklo jer je sasvim bio zauzet igranjem šaha. Prije spavanja čitao je život fra Paola Sarpija. FM II, str. 296, 8. svibnja 1785: »Abend hielt ich Loge und war bey der Pezzella, wo ich mit Cunich Schach spielte.«

¹⁶ FM II, str. 298, 12. svibnja 1785: »Vormittag in der Bibliothek Barberini. Ich endete das Stück von den *Gestis Innocentii III* und setzte einen jungen Menschen, den Cunich mir geschickt hatte, dran ihn zu collationieren.«

¹⁷ FM II, str. 323—324: »War bey Monsignor Stay um zu erfahren, ob die Nachricht vom *Sac de Raguse* wahr wäre. Er wusste es nicht.«

¹⁸ FM II, str. 330: »Abend brachte Borgia mich zur Pezella, wo ich Cavalier Lisa wieder fand, und den Abate Boscovich sah.« FM II, str. 334—335: »Ein 75 jähriger Mann, noch im vollen Feuer seiner Jugend, stark am Geist und Leib. Er scheint ein grosser *parleur* zu seyn, den er schweigt fast nie. Aber er spricht gar gut, und es hört ihm gerne zu. Man fragte ihn, ob er jemand von den Luftschiffen gekannt habe, (indem eben die Nachricht von dem Unglück, das Pilâtre de Rozier betroffen hatte, angekommen war) er sagte, *no, questo negozio si è fatto nella mia assenza, ma ho conosciuto assai a Parigi che andavano la testa in aria.*«

za vrijeme požara zapaljena masa pergamentskih kodeksa tako pucketala da se činilo da topovi pucaju.¹⁹

O svoj trojici Hrvata Münster je rezimirao svoja zapažanja u završnom poglavlju u kome je donio koncizne karakteristike svih ličnosti što ih je upoznao u Rimu. Tu su abecednim redom najprije izneseni Negermani (promiscue Talijani, Francuzi, Hrvati itd.), a zatim Nijemci i ostali Germani u posebnom abecednom popisu.²⁰

¹⁹ FM II, str. 343: »Nachher gieng ich etwas zur Flaviani, und zur Pezella, Ich sprach dort mit dem Padre Boscovich, von Ragusa. Er sagte mir, dass vor dem Erdbeben, und nachher erfolgter (sic) Feuerbrunst viel Manuskrifte in Ragusa gewesen, besonders in der Bibliothek der *Zoccolanti*. Nun wären aber nur *Codices* im Archiv, das *con gelosia* bewacht würde. Der Rector der Republik könne sich die Manuskrifte aufs Zimmer kommen lassen. Sie wären aber wichtig, da Ragusa viele Connexion mit der politischen und geistlichen Geschichte Europas gehabt habe. Ein Jesuit habe sie auch gebraucht, sey aber drüber gestorben, und seine Papiere müssten bey seiner Familie seyn. Er hiess Padre Cervia. Die Familie ist eine der grossen von Ragusa. In dem Brande sind so viele Manuskrifte vergangen, dass das Pergament im Feuer ordentliche Notschüsse gethan hat. Es hat überall stark geknallt — wie Canonschüsse.«

²⁰ FM II, str. 359, gdje pod r. br. 14 ima o R. Boškoviću ova karakteristika: *Boscovich*. Mein Urtheil über ihn steht schon im Buch, und ich kann auch da ich ihn nur wenige mal gesehen nichts hinzusezen. Er ist und bleibt einer der grossen Männer, daher ist ihm auch zu verzeihen, dass er ein grosser *Parleur* ist. Sein Äusseres ist gross, und fest. Er ist ein 76 Jähriger Mann, und noch in seiner vollen Kraft und mit einem erstaunend lebendigem funkelndem Auge; im Reden und Erzählen sieht er seinen Mann scharf an, und ich glaube, dass er ihn durchsieht.

Na str. 359 ima, pod r. br. 16, podatak: *Raymondo Cunich*. Als Dichter berühmt. Er lebt in der Stille in Rom, ist des Tags zu Hause, und geht nur des Abends zur Pezella in die Conversation. Er redet sehr wenig, und es kostet Mühe seine Meinung über etwas zu erfahren. Auch lächelt er immer. Ich habe es gemerkt, dass er sehr dienstfertig ist, und überhaupt scheint er mir ein guter Mann zu seyn. Sein Freund und Landsmann ist Monsignore Stay und der Conte Zamagna zu Ragusa, der die Odyssee übersezt hat, so wie er der Uebersetzer der Ilias ist.«

Usp. o R. Kuniću i J. Torbarina, Raymond Kunić and Alfieri, *Essays Presented to Mario Praz, vol. II*, Roma 1966, str. 11—41.

FM II, str. 366—367, sadrži, pod r. br. 43: »*Stay*. Einer der wahren Gelehrten. Grosser lateinischer Dichter und Philosoph. Im Umgange ein gerader, kecker Mann, ohne arges; überhaupt sind die Dalmater so. Er spricht nicht viel. Was er sagt ist gut und natürlich. Im seinem Alter, er ist schon 70 Jahre, hat er noch das Feuer und die Kraft der Jugend.«

O gospodi Flaviani govori se na str. 362 pod r. br. 23: »*Sign. Flaviani*, ein ganz gutes Weib, und ohne viel Prätensionen. Sie ist nie hübsch gewesen, und verlangts auch nicht zu seyn. Ihr fort ist Musik, und sie spielt wirklich schön, und singt noch weit schöner.« FM II, str. 365, sadrži pod r. br. 37 i ovu karakteristiku Marije Pizzelli: »*La Pezella*, eine sehr vernünftige Frau, und voller Kenntnisse, welches kein Wunder ist, da Cunich und Stay täglich bey ihr aus und eingehen. Dabey hat sie die Tugend gar keine Prätension zu machen, und ich habe es nur wie von ungefehr erfahren, dass sie lateinisch kann. Sie ist nicht hübsch, kokettirt gar nicht, und hat *quod probe notandum* keinen Caval. Servente. Auch ist ihr Mann oft in der Gesellschaft.«

O hrvatskim latinistima nastanjenim u Rimu usp. i M. Deanović, O talijansko-jugoslavenskim književnim odnosima u 18. vijeku, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku 10*, Dubrovnik 1966, str. 284.

Za vrijeme drugog boravka u Rimu Münster je s Kunićem kojeg je sreo kod princa Chigi izmijenio misli o suvremenim despotima, pa je Kunić izjavio da se oni drže pomoću velikih stajaćih vojski.²¹

Za vrijeme boravka u Milanu Münster je posjetio opservatorij u Breri, najvećim dijelom djelo Boškovića, koji je navodno obolio od srdžbe što ga mladi astronomi ne slušaju.²² U Milanu je Münster kupio Džamanjićeve prijevode Hesioda i grčkih idiličara.²³

Teško je reći koji je razlog najviše pridonio Münsterovoj odluci da ne ide u Dalmaciju s obzirom na to da iz njegova pisma John Gottfriedu Herderu i njegovoj ženi Karolini koje im je uputio iz Rima 28. veljače 1785, dakle prije nego je upoznao hrvatske latiniste, vidljivo je da je Münster znao da u Dubrovniku nema rukopisa u vezi s njegovim zadatkom. Ipak se nadao da će u Dubrovniku, gdje se miješaju evropski i orijentalni običaji, naći narodnih pjesama kakvih je Münster bio pročitao u Fortisovu »*Viaggio in Dalmazia*«. Da je na tom polju bio samo dobronamjeran laik, vidi se po tome što savjetuje Herderu da pročita Fortisovo djelo (a Herder je već 1778. bio tiskao Goetheov njemački prijevod *Hasanaginice*).²⁴

²¹ SM III, str. 139, 18. svibnja 1786: »Den Mittag ass ich mit Cunich beym Pr. Chigi. Wir kamen bald in ein Gespräch über den izigen (= jetzigen, op. Ž. M.) Despotismus der Fürsten, und ob der wohl lange noch fort dauern würde, ohne dass ihnen die Hälse gebrochen würden. Er meinte, die grossen stehenden Armeen sicherten die Usurpationen; aber hatten die Römer nicht auch grosse stehende Heere, und warens nicht die, die das Reich zuerst feilboten?« Usp. i FM III, str. 181, 15. srpnja 1786: »Den Abend gieng ich einmal wieder in die Conversation zur Pezella, wo ich Monsignore Stay und Cunich fand. Es ward aber gar nichts von Belang dort geredet.«

²² FM III, str. 287, 2. veljače 1787, svega jedanaest dana prije Boškovićeve smrti, Münster primjećuje: »Ich trank bey Calvi Chokolade, und gieng mit ihm und Testa nach Brera, das astronomische Observatorium zu sehen. Es ist, wie die ganze Brera, ein Werk der Jesuiten, und ist das schönste Observatorium was ich in Italien sah. Alle Instrumente, die ich kenne, fand ich da, und man sagte mir, dass man noch neue aus England erwarte, denn die Regierung gibt ansehnliches Geld dazu her. Verschiedene Tubi, und das Transitinstrument stehen unten beweglichen Kuppeln, die man drehen und öffnen kann, wie man will. Boskovich hat grossen Theil an der Gründung des Observatoriums und den Verdruss drüber, dass die Astronomen, die er *i figlioli* nannte, nicht mehr seinem Befehle gehorchen wollten. Hat grossen Antheil an seinem izigen Wahnsinn.«

²³ FM III, str. 291, 6. veljače 1787: »Ich gieng mit Dada (= D'Adda, op. Ž. M.) in die Drukerey des Klosters. Es hat Winkelmanns und Carlis Werke gedruckt. Dort kaufte ich Zamagna's schöne Uebersetzungen des Hesiodus und der Idyllendichter.«

²⁴ FM V, str. 395. pismo 338: »Die Reise nach Ragusa ist der dalmatinischen Pest wegen aufgeschoben, und würde ganz scheitern wenn ichs wünschte, da Bernstorff im Grunde nicht für die Sache ist. Ich habe auch keine Erwartungen, dort etwas für die Litteratur zu finden, denn alle meine eingezogenen Nachrichten lauten traurig und verneinend von all' den herrlichen Bibliotheken. Ich sehe aber eine kleine auf venezianischen Fuss gebildete Republik, und eine Mischung von Europäischen Sitten mit Sitten des Orients, und hoffe, wenn nicht für Gelehrsamkeit, doch für Poesie viel in den Volksliedern zu finden, von denen Sie, lieber Herr, einige herrliche Stücke in Fortis *descrizione di Dalmazia* finden werden. Für Bekanntschaften dort haben meine Freunde in Italien

Münter je kanio zamoliti oca da mu ishodi odobrenje da posjeti Krf, Zante i Kefaloniju, a intimno se nadao da će mu biti moguće da s Itake skokne u Olimpiju i Spartu te možda i do Atene. Međutim, od svih tih velikih planova nije bilo ništa.

Držim da je jedan od razloga, možda odlučujući, mogla biti i napeta politička situacija koja je prethodila austrijsko-turskom ratu 1787. god. u kome je, što se tiče jadranskog bazena, glavnu ulogu igrao skadarski Mahmut-paša Bušatlija čije su trupe ,kako se na Zapadu mislilo, mogle lako ugroziti i Dubrovnik i mletačke posjede u Grčkoj.²⁵

U korespondenciji F. Müntera ima podataka o drugim našim ljudima, ali o tome ću pisati drugom prilikom.

Napomena: Za vrijeme izrade ovog rada autor je bio stipendist Humboltove fundacije (Alexander von Humboldt-Stifung), kojoj i na ovom mjestu srdačno zahvaljuje.

schon gesorgt, und hier finde ich noch mehrere Gelegenheit, so dass ich auch das abgerechnet, dass ich als ein Wunderthier aus dem fernen Norden überall beschaut werden werde, genug sehen und erfahren kann.«

²⁵ Usp. Ž. Muljačić, Dubrovnik i prva faza austrijske akcije u Crnoj Gori, *Istoriski zapisi XI, knj. XIV*. Cetinje 1958, 1—2, str. 94—112. Mnogi su Dubrovčani ezopovskim jezikom, da se cenzura ne dosjeti, zvali Bušatliju Pironom a njegovu vojsku Epircima. Usp. Arhiv obitelji Bizzarro (sada u Historijskom arhivu u Dubrovniku), signatura AB I, pisma Džona Rastića Mihi Sorokočeviću. U pismu iz Podstranja 18. svibnja 1785. javlja mu da dubrovačke oružane snage uopće nisu spremne da odbiju »Pirro che è venuto a visitare i Tarentini« jer »questo senza danari, e truppe forestiere non è possibile«. Ako Providnost ne spasi Dubrovnik, on će propasti »e noi saremo una botte d'acqua rotta nell'immenso Oceano dopo tanti gran stati che sono periti avanti di noi, e però bisogna sopportare anche questo destino...« U pismu od 6. listopada 1785. javlja mu iz Mrcina, kao bivšem šefu utvrda, da se kaštel Soko ruši zbog nebrige, a ipak, kad bi netko imao u njemu četiri dobra artiljerijska oruđa, držao bi daleko »Epirce« ako bi ovi izvršili najezdu na Konavle preko Molunta. Bio je pješice do Sokola i usmeno će mu saopćiti što je tamo zapazio. O psihozi u Dubrovniku toga ljeta v. i Ž. Muljačić, Iz korespondencije Alberta Fortisa, *GPKH 23*, Zagreb 1952, str. 88, 119—120.

FREDERICO MÜNTER, RUGGERO BOŠKOVIĆ E LA COLONIA ROMANA
DEI LATINISTI CROATI
(in occasione di un viaggio in Dalmazia progettato che non ebbe mai luogo)

ŽARKO MULJAČIĆ

L'autore pubblica numerosi dati sui rapporti intercorsi fra Frederico Münter (1761—1830), filologo danese di origine tedesca, e gli scienziati croati R. Bošković, R. Kunić e B. Stojković Stay che da decenni abitavano all'estero durante il triennio 1784—1787.

Prima di arrivare a Roma il Münter che veniva inviato in Dalmazia allo scopo di collazionarvi antichi manoscritti del Nuovo testamento caso mai vi esistessero aveva ottenuto molte informazioni su Dubrovnik da T. Basiljević, gentiluomo raguseo studente a Gottinga, S. d'Ayala, incaricato d'affari della Repubblica di Dubrovnik a Vienna e A. Fortis, celebre viaggiatore italiano.

A causa di una tremenda epidemia pestilenziale che dall'estate del 1783 fino ai primi mesi del 1785 infuriava nella Bosnia occidentale e in alcune zone della Dalmazia veneta anche i traffici fra Dubrovnik e l'Italia erano quasi interrotti. Il Münter dovette perciò rimandare il suo viaggio a tempi più propizi. Aveva appreso nel frattempo che a Dubrovnik non esistevano manoscritti antichi della Bibbia ma soltanto edizioni stampate che poteva consultare anche altrove. Contro il suo viaggio in Dalmazia era anche un potente funzionario danese.

Nella tarda primavera del 1785 il traffico fra le due sponde era ritornato normale ma un altro pericolo si profilò all'orizzonte: quello di un'invasione turca che costrinse il Nostro a rimandare ancora una volta la traversata dell'Adriatico.

Benchè il Münter non avesse mai abbandonato il desiderio di visitare Dubrovnik, città favolosa in cui s'incontravano l'Oriente e l'Occidente e dove si potevano raccogliere poesie popolari apprezzatissime in tutti i paesi civili dopo le scoperte fortisiane, il progettato viaggio in Dalmazia del filologo danese non ebbe mai luogo.

I documenti che vi si pubblicano sono importantissimi per la storia dei più antichi contatti croato-danesi. Essi ci danno inoltre parecchi dati sulla vita quotidiana dei tre scienziati croati. Infine, essi ci provano che i tre Croati, malgrado il lungo soggiorno in Italia e la parte preminente che spettava loro nella cultura e nella scienza italiana e europea, non dimenticarono mai la loro patria e non si considerarono mai Italiani né furono considerati come tali dai contemporanei di varie nazioni.